

Genelkurmay Başkanının Türk Silahlı Kuvvetlerinin Komutanı Olarak Hukukî Konumu

A. Faruk Güneş

Bilgi Üniversitesi Kamu Hukuku Doktora Programı Öğrencisi

Özet

Bu çalışma Genelkurmay Başkanının hukuki statüsüne odaklanmakta ve komuta otoritesinin kullanımını hakkında bir öneride bulunmaktadır. Genelkurmay Başkanı tarihsel olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) komutanıdır. TSK'nın kuvvet komutanlıkları yani kara kuvvetleri, deniz kuvvetleri ve hava kuvvetleri tek bir komutanın altında birleştiğinde monolitik bir yapı oluşturur. Bu bir zorunluluk değildir. Bu siyasi, hukuki bir tercihtir. Genelkurmay Başkanının hukuki statüsü esas olarak Anayasada belirlenmiştir. Bu da bir zorunluluk değildir. Genelkurmay Başkanının Anayasal statüsü iki ana ayağa sahiptir, ilki Genelkurmay Başkanı TSK'nin komutanıdır ikincisi Genelkurmay Başkanı Başbakanı karşı sorumludur. Genelkurmay Başkanı TSK'nin komutanı olarak soruşturulması durumunda önemli imtiyazlara sahiptir. Bu anayasal koşullarda bile Genelkurmay Başkanının komuta faaliyetlerine sivil yönetimin katılması için bir yol bulunabilir. Üst düzey sivil bir görevlinin yönetiminde kurumsal bir yapı bu görevi yerine getirmek için ihdas edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Türk Silahlı Kuvvetleri, Genelkurmay Başkanlığı, Askeriyenin Sivil Denetimi

Legal Status of Chief of General Staff as the Commander of Turkish Armed Forces

Abstract

This essay center upon Legal Status of Cheff of General Staff and make a suggestion about his use of command outhority. Chef of General Staff of historicly commander of Turkish Armed Forces (TAF). Branch of TAF namely army, navy and air faorce under command of one Commander constitute monolitik structure. This isn't necessity. This is an political, legal preference. Legal status of Commander of Turkish Armed Forces mainly defined in the Turkish Constitution. Either this isn't neccessity. Chef of General Staff's constitutional status has two main legs, first Cheef of General Staff is commander of TAF second General staff is responsible to the Prime Minister. Chef of General Staff has an important privilege when proceeding as a TAF Commander. İn this Constitutional condition however a way can be found to accession of civil administration to Chef of General Staff's command activities. Under the leader of civil high level incumbent an instutional body can be created to carry out this task.

Keywords: Turkish Armed Forces, Turkish Armed Forces General Staff, Civil Control of The Army

* Bu makale hakem denetiminden geçmiştir.

Giriş

Türkiye askeriyesi büyük asker sayısı¹, monolitik yönetim zinciri, girişlerinin kontrole tabi olduğu izole çalışma birimleri² ve işlevinin kutsallaştırılması³ nedeniyle seçilmiş siviller için diğer kamu hizmeti sunucusu birimler kadar kolay anlaşılır ve yönetilir bir teşkilat değildir. Bir savunma makinesi olarak kurgulandığı durumlarda bile askeriye, savunma kabiliyetlerine eş savaştan kabiliyetlere de sahiptir. Bu durum onu tehlike potansiyeli yüksek bir kamu hizmeti birimi haline getirmektedir.

Bu tehlikeli makinenin insanlığın selameti için kontrol altında tutulması gereklidir. Askeriyenin savunma işlevine hazır ama aynı zaman da kontrol altında tutulması için seçilmiş sivillerin kolaylıkla erişebileceği bir kullanma kılavuzuna ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kılavuzdaki önemli başlıklardan birisi Genelkurmay Başkanının (GKB) Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) komutanı olarak hukuki statüsüdür.

Askeri yüksek teknolojinin, hedef olarak sivil-asker ayırımı yapmaması buna karşın insan kayıplarını aza indirip harekâtları cazip hale getirip halkla ilişkileri güçlendirmesi⁴ ve yüksek teknoloji orduların sayısının çoğalması bu kullanma kılavuzunun gerekliliğini ve önemini artırmaktadır.

Bu çalışmada GKB'nın komutan olarak hukuki statüsü irdelenecektir. Komutanlık kavramının hukuki olarak açıklanması, GKB'nın tarihsel olarak komutanlık statüsü, GKB'nın komutanlık görevleri, GKB'nın komutanlık göreviyle ilgili olarak yargılanması yazının ana başlıklarını oluşturmaktadır. GKB'nın doğrudan komutanlık göreviyle doğrudan ilgili olmayan GKB'nın atanması konusuna da yazı bütünlüğünü sağlamak için değinilecektir. Kullanma kılavuzunda yeni bir başlık olarak GKB'nın komuta yetkisini kullanmasına ilişkin bir öneri de yapılacaktır.

1 TSK asker personel sayısına ilişkin bilgileri 22.11.2011 tarihinden itibaren kamuoyu ile paylaşmaya başlamıştır. Yaklaşık asker sayısı 600.000 civarındadır.

2 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanununa göre askeri yasak bölgeler genelkurmay başkanını göstereceği lüzum üzerine Bakanlar kurulunca kurulur ve kaldırılır. Askeri mahaller genellikle askeri yasak bölgedir.

3 Silahlı kuvvetlerin görevi 211 sayılı İç Hizmet Kanununda "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi, Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamaktır" şeklindeydi. Kanununun 13.07.2013 tarihinde değiştirilen 35. maddesi silahlı kuvvetlerin görevini "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır." şeklinde değiştirilmiştir.

4 Smith W. Thomas, 'Yeni Savaş Hukuku: İleri teknoloji ve Altyapısal Şiddeti Meşrulaştırmak', **Liberal Düşünce**, Y.7, S 29 s. 54

1-TSK'nin Komutanı Olarak GKB'nin Hukuki Statüsünün Tarihi⁵

Kuruluş ve Bağımsız GKB Dönemi

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda Genelkurmay Başkanlığı bir bakanlık olarak oluşturulmuştur. Bu bakanlığın adı Erkânı Harbiye Umumiye Vekâletidir. 3 Mayıs 1920'den 3 Mart 1924'e kadar görev yapan altı kabinede GKB Kabine üyesi olarak bulunmuştur. Bu dönemde Milli Savunma Bakanları da asker kişiler olduğundan kabinede daima iki profesyonel asker bulunmuştur.⁶ Bu model bir savaş modelidir.

3 Mart 1924'te 429 numaralı Şeriye ve Efka ve Erkânı Harbiye Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun⁷ ile Genelkurmay Bakanlığı kaldırılmıştır. Bunun yerine Cumhurbaşkanı yerine/adına orduyu barış durumunda komuta eden en yüksek rütbeli askeri makam olarak Genelkurmay Başkanlığı ihdas edilmiştir. Kanun GKB'nin görevinde bağımsız olduğunu açıkça belirtmiştir. GKB görevine giren konularda her bakanlıkla yazışabilecektir. GKB Başbakanın inhası Cumhurbaşkanının onayı ile seçilecektir. Kanunda GKB'nin kim tarafından atanacağı belli edilmişse de kime bağlı olduğu belli değildir. Ayrıca savaş zamanında orduya kimin komuta edeceği de kanundan anlaşılamamaktadır.

GKB'nin askeriye emir ve komuta ettiği, askeri politika ve stratejiyi tespit ettiği, kendisine bu konularda karışılmayan, savunma bakanlığının üstünde konumlanmış genelkurmay sisteminin yasal temellerinin bu kanunla atıldığı söylenebilir. Genelkurmay Başkanlığı makamını bu dönemde 1944 yılına kadar Mareşal Fevzi Çakmak işgal etmiştir. Mareşal 21 yıl boyunca bu makamda kimseye hesap vermeden, hiçbir kuruma bağlı olmadan çalışmıştır.⁸

Başbakana Bağlı GKB

1944 tarih ve 4580 numaralı toplam yedi maddeden oluşan Kanunun kabulüyle Başbakana bağlı genelkurmay dönemi başlamıştır. Kanun, a-harp kuvvetlerinin barışta emir ve komutasını sağlayan en büyük askeri memurun GKB olduğunu, b-barış zamanında GKB'nin Başbakana bağlı ve ona karşı emir komutadan sorumlu olduğunu, c-GKB'nin Başbakanın teklifi üzerine

5 Bu tarihe ilişkin özlü bilgiler 17.01.1971 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel tarafından TBMM'ne sunulan Genelkurmay Başkanının görev ve yetkilerine ait kanun tasarısının gerekçesinde de bulunmaktadır. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_d03/c006/mm_03006104ss0132.pdf, erişim 17.08.2016

6 Özdemir Hikmet, 'Rejim ve Asker', Afa yayınları, Mayıs 1989, s. 53

7 TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200429.pdf, erişim 16.08.2016

8 Birand Mehmet Ali, 'Emret Komutanım', Sekizinci Baskı, Milliyet Yayınları, Kasım 1986, s. 428, 429

bakanlar kurulunca atanacağını, d-GKB'nın görevi dairesinde Başbakan tarafından belirlenen çerçevede bakanlıklarla yazışmaya yetkilendirilebileceğini düzenlemektedir.⁹

Bu kanunla Genelkurmay açık bir şekilde Başbakanlığa bağlanmış, diğer bakanlıklarla yazışma yetkisi Başbakanın onay verdiği kadarıyla mümkün hale gelmiş, Başbakanın vereceği onayı istediği zaman değiştirebileceği kanunda belirtilmiştir. Bu şekilde askeriyenin sivil hükümetlerin kontrolü altına alınması yolunda ilk ciddi adım atılmış olmaktadır.¹⁰

Milli Savunma Bakanlığına Bağlı GKB

30 Mayıs 1949 tarihinde kabul edilen 5398 numaralı Kanunla Genel Kurmay Başkanlığının statüsü yeniden düzenlenmiştir. Kanuna göre askeriyenin savaşta ve barışta hazırlanması görevi Milli Savunma Bakanlığına (MSB) aittir. GKB, bu konularda kendiliğinden bir göreve sahip değildir. O, sadece MSB'nin bir görevlisi ve Genel Kurmay Başkanlığı da MSB'nin bir dairesi durumunda olup Bakanlığa ait görevlerden bir kısmını Bakanlık adına yürütmekle vazifelidir. Kanuna göre barış döneminde harp kuvvetlerinin komutası GKB'na verilmiştir. GKB'nin atanması Milli Savunma Bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararıyla olacaktır. 1949'dan 1960 cunta darbesine kadar geçen sürede bu Kanunun ortaya çıkardığı MSB'na bağlı Genelkurmay Başkanlığı sisteminin askeriyenin bazı çevrelerini rahatsız ettiği soyut şikâyetleri dışında yol açtığı aksaklıklara dair somut örnekler göstermek mümkün değildir.¹¹

Başbakana Karşı Sorumlu GKB

1960 askeri cuntası GKB'nın statüsünde Anayasal seviyede bazı değişiklikler yapmıştır. Askeri cuntanın kontrolünde yapılan 1961 Anayasasına göre GKB silahlı kuvvetlerin komutanıdır. GKB Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanınca atanır. GKB görev ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumludur. Anayasa ile yaratılan Başbakana sorumlu genelkurmay başkanı modeli yanında aynı anda MSB'na bağlı genelkurmay modeli de yürürlükte olmuştur. Zira Genelkurmay Başkanlığını onun bir dairesi şeklinde MSB'na bağlayan yasa yürürlükte kalmıştır. Konu 1961 Anayasasının getirdiği yeni bir kurum olan Anayasa Mahkemesinin (AYM) önüne Adalet Partisi TBMM grubu tarafından getirilmiştir. AYM yasanın 1. 2. ve 3. maddelerini

9 TBMM tutanakları, http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc026/kanuntbmmc026/kanuntbmmc02604580.pdf, erişim 16.08.2016

10 Akyaz Doğan, 'Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine', 3. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s 335

11 Özdemir Hikmet, ... s. 84

bir oy farkla iptal etmiştir.¹² Bu şekilde MSB'na bağlı genelkurmay modeli tamamen ortadan kalkmıştır.

Genelkurmay Başkanının görevleri bundan sonra ancak 1970 yılında çıkarılan bir kanunla düzenlenebilmiştir. 31.07.1970 tarihli ve 1324 numaralı Kanunda genelkurmay başkanının; savaşta ve barışta Türk Silahlı Kuvvetlerinin komutanı olduğu, Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında; personel, istihbarat, harekât, teşkilat, eğitim, öğretim ve lojistik hizmetlerine ait ilke ve öncelikler ile ana programlarını tespit edeceği, görev ve yetkilerine ait konularda şahsen veya görevlendireceği kişi ve kuruluşlar eliyle ilgili bakanlıklar, kişi ve kurumlarla doğrudan yazışma yapabileceği, temaslarda bulunabileceği, hizmetlerin yürütülmesinde Milli Savunma Bakanı ile işbirliği yapacağı, görev ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumlu olduğu hükme bağlanmıştır. Bu kanunla birlikte Başbakana karşı sorumlu genelkurmay başkanlığı sistemine dönülmüş olmaktadır.

2-Silahlı Kuvvetlerin Komutanı Genelkurmay Başkanı

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana şu ya da bu şekilde formüle edilse de GKB'na Silahlı Kuvvetlerin komutanı görevi verildiği görülmektedir. 1982 Anayasası da GKB'na silahlı kuvvetlerin komutanı payesini vermektedir. Söylemek gerekir ki, GKB'nın otomatik olarak silahlı kuvvetlerin komutanı olması askeri bir zorunluluk değil hukuki/siyasi bir tercihtir.¹³ GKB demokratik genel askeri uygulama olarak aslında başkomutan karargâhının en yüksek rütbeli askeri, Başkomutanın birincil askeri danışmanıdır, ismi de bunun için genel komutan değil Genelkurmay Başkanıdır¹⁴.

Komutan Kavramı ve Hukuki Mahiyeti

Komutan sözcüğü manga komutanlığından başkomutanlığa kadar uzanan geniş bir yelpazede kullanılmaktadır¹⁵. 211 numaralı TSK İç Hizmet Kanunu tanımlar kısmında ayrı bir komutan tarifi yapmamaktadır. Kanun 52. madde-

¹² AYM, E 1963/67, K 1966/19, T 14.04.1966

¹³ Birleşik Devletler askeriyesinin genelkurmay başkanı aynı zamanda federal askeriyenin komutanı değildir. Birleşik Devletler federal askeriyesinin tek bir askeri komutanı yoktur. Coğrafi alan ya da işlev esasına göre örgütlenmiş birden çok komutan bulunmaktadır.

<http://www.defense.gov/Military-Services/Unified-Combatant-Commands>, erişim 19.09.2016

¹⁴ Genelkurmay Başkanlığı resmi internet sitesinin İngilizce versiyonunda 'Genelkurmay Başkanı' ibaresinin İngilizce diline Türk Silahlı Kuvvetlerinin Komutanı (Commander of TAF) olarak çevrildiği görülmektedir.

<http://www.tsk.tr/HomeEng>, erişim 21.09.2016

¹⁵ Enginsoy Cemal, 'Çağdaş Stratejinin Yeni Boyutları', Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Gnkur Basımevi Ankara, 1980, s. 8

Yazar kitabın ana konusu olan strateji kavramını 'yüksek komutanlık sanatı' kavramı içinde değerlendiriyor ve bunu kara deniz hava kuvvetlerini kapsayacak şekilde yorumluyor

sinde kumandan hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre “Müstakil olarak bir kışla, konak veya ordugâhta bulunan bir kıta veya askeri kurumun kumandanı veya amiri aynı zamanda bu yerlerin kışla, konak veya ordugâh kumandanıdır. Muhtelif birlik ve kurumların bir arada bulunduğu kışla, konak ve ordugâhlarda kumandanlık en büyük rütbeli kumandan veya amire aittir.” Ancak bu bilgilerden komutanın işlevi açıkça anlaşılammaktadır.

211 Sayılı Kanunda karargâh tanımı yapılırken komutanın ne yapacağı da tanımlanmıştır.¹⁶ Buna göre komutanın görevi sevk ve idaredir, karargâhı da buna yardımcı olacaktır. Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu¹⁷ Jandarma Genel Komutanını tarif ederken onun jandarma teşkilatının sevk ve idaresinden sorumlu olduğunu söylemektedir. Subay Sicil Yönetmeliğinden anlaşıldığı kadarıyla komutanın işlevlerinden birisi emri altındakilere sicil vermektir.¹⁸ Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği¹⁹ Jandarma Genel komutanı, Jandarma Bölge Komutanı ve İl Jandarma Alay Komutanını tarif ederken komutanın görevlerini; astlarını mesleki askeri eğitim yönünden yetiştirmek, disiplini sağlamak, personelin özlük işlemlerini yürütmek, emri atındakilerin görevlerinin tam ve doğru yapılmasını denetlemek, yanlış ve eksikliklerin nedenlerini inceleyerek gidermek olarak tespit etmektedir.

ABD Federal askeriyesinde Başkan ve Savunma Bakanından sonra askeri komutanın en başındaki asker olan müşterek muharip komutanların komutanlık yetkisi şu şekilde tanınmıştır: Komuta yetkisi komutana verilmiş ve delege edilemeyen bir yetkidir. Müşterek Muharip Komutan emrine verilmiş kuvvetler üzerinde kendine verilmiş misyonu yerine getirmek için gerekli olan komuta merkezlerini ve kuvvetleri organize ve istihdam eder, onlara görevler verir, hedefler tespit eder, askeri operasyonun, eğitim ve lojistiğin her veçhesiyle ilgili yerine getirilmesi zorunlu emirler verir. Komutanlık yetkisi kendisine bağlı birliklerin komutanları kanalıyla icra edilmelidir. Müşterek komutanlık yetkisi komutanlıkları ve kuvvetleri organize ve istihdam etmekte komutana tam yetki sağlar. Operasyonel kontrol komutanlık yetkisinin esasıdır.²⁰

16 211 numaralı Kanunun 12. Maddesindeki tanıma göre Karargâh, komutan ya da amirlerin kıta veya kurumlarını sevk ve idarelerinde yardımcı olan bir toplumdur.

17 RGT 12.03.1983, RGN 17983, Kanun No 2803

18 Subay Sicil Yönetmeliğinin 6. Maddesine göre subayların birinci sicil üstleri neredeyse her durumda komutanlardır. RGT 27.12.1998 RGS 23566

19 BKKT 03.11.1983, BKKN 83/7362, RGT 17.12.1983, RGN 18254

20 Department of Defence, 'Dictionary of Military and Associated Terms', Joint Publication 1-02, 17 April 2001, As Amended Through 17 Marc 2009, s 93

Keza ABD Federal Askeriyesinde komutanlık rütbe ya da görevlendirme gereği kendine bağlı durumdaki kişiler üzerinde hukuken uygulamaya muktedir olunan bir yetkidir. Komutanın otoritesi aynı zamanda sorumluluğudur. Komutan verilen görevi başarmak için; emrindeki gücün istihdamını, organize edilmesini, yönetilmesini, koordine ve kontrol edilmesini mevcut imkânları en etkin şekilde kullanarak yapar. Komutan emrine verilen personelin sağlığından, esenliğinden, moralinden ve disiplininden de sorumludur.²¹

Aslında komutan kavramı kamu yönetimindeki amir-üst kavramına benzetilmektedir. Ancak askeriye içinde 'komutan' kavramı biraz da harp tarihinin anılarıyla yücelmiş ve kutsanmıştır.

Başkomutan, Komutan, Silahlı Kuvvetlerin Genel Komutanlığı

1324 sayılı Kanunda GKB'nın görevleri anlatılırken GKB'nın Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında personel, istihbarat, hareket, teşkilat ve eğitim hizmetlerine ait ilke, öncelikler ve anaprogramı tespit edeceği belirtilmiştir.

Oysa Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında personel, istihbarat, harekât, teşkilat ve eğitim hizmetlerine ait ilke, öncelikler ve anaprogramın tespit edilmesi askeri politikaya dâhil olan hususlardır. Yani komutanlık görevinin unsurları değildir. Askeri politika savunma politikasının bir alt bileşeni ve kara, deniz, hava kuvvetlerinden oluşan askeri potansiyelin organizasyonu, eğitimi ve gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.²² Askeri politika savunma politikasına göre daha fazla askeri teknik konulara değinse de MSB'nın görevleri içinde olması gereken bir alandır. Komutan kendine verilmiş görevi, misyonu karargâhı vasıtasıyla imkânları ve personeli en uygun şekilde sevk ve idare ederek yerine getiren kişidir. Komutan görev, misyon yaratmaz. Komutana hem birliği hem de görevi bir başka otorite tarafından verilir. Genel olarak TSK söz konusu olduğunda bu görevin TBMM, Cumhurbaşkanı, Başbakan ya da Bakanlar Kurulu tarafından verilmesi gerekir.

1325 sayılı Milli Savunma Bakanlığı Görev ve Teşkilatı Hakkında Kanuna 669 sayılı Olağanüstü Hal KHK'si ile kuvvet komutanlarını MSB'na bağlayan 1/A maddesi eklenmiştir. Maddede diğer kanunlarla GKB'na verilen bu kanuna aykırı olmayan hususların geçerliliğini koruduğu da belirtilmiştir. Buna

²¹ A.g.e, s 103

²² Serra, Narcis, 'Demokratikleşme Sürecinde Ordu', Çev. Şahika Tokel, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2011 İstanbul, s. 205

Serra askeriye'nin plan ve programlanmasında iki temel politikadan bahsetmektedir. Bunlar Savunma politikası ve askeri politikalarıdır.

göre Kuvvet Komutanlarının MSB'na bağlılığı konusunda bu hüküm esastır. Dolayısıyla kuvvet komutanlarının MSB'na bağlılığı başka bir kanundaki hükümle değişik bir yoruma tabi tutulamaz.

Aynı maddeyle Cumhurbaşkanı ve Başbakanı kuvvet komutanları ve bağlılarından bilgi alma ve bunlara emir verme yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanı ya da Başbakanın vereceği emrin idari gücünün GKB'nin vereceği emirden daha üstün olacağı 669 sayılı KHK'deki "Verilen emirler herhangi bir makamdan onaya alınmaksızın derhal yerine getirilir". Kuralıyla tespit edilmiştir. Cumhurbaşkanı Ya da Başbakan Kuvvet Komutanlarına ya da bunların bağlılarına herhangi bir emir verdiğinde bu emrin değiştirilmesi, ikame edilmesi, geciktirilmesi ya da başka bir şekilde etkisiz hale getirilmesi hiçbir makam için mümkün değildir. Bu emirler derhal yerine getirilecektir. Bu durumda GKB'nin komutanlık yetkisinin Cumhurbaşkanı ve Başbakanın vereceği emirler bakımından tam olarak sınırlandırıldığı söylenebilir.

Mevcut yasal düzene göre GKB'nin Silahlı Kuvvetlerin komutanlığını karargâhı yardımcılığıyla emrine verilmiş TSK'ni özlük işleri, eğitim, istihbarat, hareket, moral, disiplin ve benzeri konularda sevk ve idare ederek verilen savaşa hazır olma görevini başarmak durumunda olan, operasyonel kontrole hukuken sahip en yüksek rütbeli asker kişi olarak tarif edebiliriz.

Başkomutanlık parlamenter sistemde karşı imza kuralı çerçevesinde TSK'nin genel komutanlığı pozisyonudur. TSK'nin genel komutanı başkomutandır. Başkomutan bu genel komutanlığı bir karargâh vasıtasıyla yapacaktır. Bu da Genel Kurmay Başkanlığı Karargâhıdır. GKB'nin Silahlı Kuvvetlerin genel komutanı yapacak yetkilerle donatmak bir bütün olarak silahlı kuvvetlerin aynı anda iki adet genel komutanı/amiri olmasına yol açar. Bu durumda sivil Başkomutan operasyonel komutanlık yetkileriyle donatılmadığından asker komutan silahlı kuvvetlerin genel komutanı olacaktır. Oysa o Başkomutanlık karargâhın başkanıdır ve öyle kalmalıdır.

TSK'ne Görev Verilmesi

GKB'nin Anayasadan ve yasadan kaynaklanan komutanlık görevinin yanı sıra GKB'na ya da onun emrine verilen TSK'ne görev verme, yani GKB'nin yapacağı komutanlık görevini tanımlama yetkisine sahip kişi ve kurumlar bulunmaktadır.

Bunların ilki TBMM'nin Anayasanın 92. Maddesi uyarınca savaş hali ilânına karar vermesi durumudur. Bu durumda TBMM GKB'nin görevini savaş hali ilânı kararında genel olarak gösterecektir. Bu durumda TBMM Anayasa-

nın 117. maddesi uyarınca GKB'nı TSK'nin Başkomutanlığı görevlerini Cumhurbaşkanı namına yerine getirmekle de görevlendirmiş olacaktır.

Bunun dışında TBMM'nin TSK'ni yurtdışında görevlendirme yetkisi bulunmaktadır. TSK'ne yurt dışında verilecek görevler Anayasanın 92. maddesindeki kısıtlamalara tabi olacaktır. Anayasanın 92. Maddesine göre silahlı kuvvetlerin yurtdışına gönderilmesi için uluslararası hukukun meşru saydığı bir hal mevcut olmalıdır. Ancak böylesi bir hal varsa TBMM silahlı kuvvetlerin yurtdışına gönderilmesine karar verebilecektir; dolayısıyla uluslararası hukukun meşru saydığı hal, TBMM'nin alacağı karar için hukuki bir ön koşul niteliğindedir.²³

Anayasanın 92. Maddesine göre Cumhurbaşkanı TBMM'nin toplantı halinde olmadığı bir anda ülkenin saldırıya uğraması halinde silahlı kuvvetlerin kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olduğu durumlarda TSK'nin kullanılmasına karar verebilir. Bu karar verme kuşkusuz TSK'ne yönelik bir görev emrini de içerecektir.

Bakanlar Kurulu Anayasanın 112 maddesi uyarınca Hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözeten kurum olarak GKB'na görev verme yetkisine sahiptir. Başbakan da kendisine bağlı GKB'ne görev verme yetkisine doğal olarak sahiptir. Bu kurum ve makamların vereceği görevler GKB'nin komutanlık görevinin yapılışını doğrudan etkileyecektir. Zira GKB verilen görevi/misyonu komutan olarak yerine getirmek durumundadır.

TSK 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu uyarınca yurt içinde bazı görevleri de yapacaktır. Buna göre bir ilde çıkan olayların yerleşik kolluk güçleri tarafından önlenmesi mümkün değilse il valisi askeri birliklerden de yardım isteyebilecektir. Burada GKB'nın emir verme düzenine dışarıdan bir müdahale söz konusudur. Valilerin yardım için çağırdıkları askeri birlikler üzerinde emir, denetim ve koordinasyon yetkileri sınırlı olsa da askeri düzen dışında GKB'nın komutanlığını duraksatarak askere görev verme yetkilerinin olduğu görülmektedir.

3-Silahlı Kuvvetlerin Komutanının Atanması

Cumhuriyet tarihi boyunca yukarıda değinildiği gibi bazı farklılıklar olsa da GKB'nın atanması Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Cumhurbaşkanı makamlarının çeşitli karışımlarda katılımıyla yapılmıştır. MSB'na bağlı GKB döneminde ise atama Milli Savunma Bakanının teklifi Bakanlar Kurulu kararıyla

23 Denk Erdem, 'Silahlı Kuvvet Kullanımıyla İlgili TBMM Kararları', Siyasal Kitabevi, Ekim 2011, Ankara, s. 18, 29

olmuştur. GKB'nın atanma yöntemi darbe anayasaları olan 1961 ve 1982 anayasalarında anayasal katılığa kavuşturulmuştur²⁴. 1961 ve 1982 Anayasaları-na göre GKB Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanır.

1324 sayılı Kanununun 8. maddesine göre GKB'nın başka bir göreve atanması veya emekliye ayrılması göreve atanmasındaki usule göre yapılır. Kanunda GKB'nın görevden alınması düzenlenmemiştir. Bu durum GKB'nın görevden emekliye ayrılma ya da başka bir göreve atama dışında alınamayacağını göstermez. GKB idare hukukundaki 'yeki ve yöntemde koşutluk' ilkesine göre gerekli görüldüğü takdirde Bakanlar Kurulunun teklifi ile Cumhurbaşkanı tarafından görevinden alınabilir. Kanun koyucu Genelkurmay Başkanlığı makamının en fazla 45 gün boş kalmasını takdir etmiştir. Kanununun 9. Maddesine göre Genelkurmay Başkanlığının boşalması halinde en geç 45 gün içinde atama yapılır. Ancak bu hükmün ihlal edilmesinin herhangi bir müeyyidesi olmadığından atamayı gerçekleştirecek merciler gerekli gördükleri takdirde bu süreyi aşabileceklerdir. Ayrıca bu atamanın asil ya da vekil olduğu yolunda açık bir hüküm olmadığından vekâleten atamaların bu süreyi kestiği ileri sürülebilir.

1324 sayılı Kanununun 671 sayılı KHK ile değişmeden önceki halinde Genelkurmay başkanının kara, deniz, hava kuvvet komutanlığı yapmış general ve amiraller arasından atanacağı hüküm altına alınmıştı. 671 sayılı KHK ile yapılan değişiklikle GKB'nın orgeneraller veya oramiraller arasından yapılabileceğini hüküm altına almıştır. Bu durum seçilmiş sivillerin takdir haklarını genişlettiğinden oldukça isabetli bir değişiklik olmuştur.

Genelkurmay Başkanları bugüne kadar daima kara kuvvetleri mensubu subaylar içinden atanmıştır. Bu uzun yıllardır TSK'ne yerleşmiş "piyadenin üstünlüğü" prensibinin bir sonucudur.²⁵ GKB'nın kara sınıfından olmasını zorunlu kılan yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. GKB'nın kara dışında bir sınıftan da seçilmesi ordu üzerindeki sivil kontrol imkânını genişletici bir rol oynayacaktır. Bu şekilde seçilmiş sivillerin genelkurmay başkanı olarak seçebilecekleri adayların sayısı artmış buna koşut olarak daha isabetli seçimler yapılma ihtimali artmış olacaktır.

24 1961 ve 1982 Anayasalarında 'Genelkurmay Başkanı' ibaresi onbir kez geçmektedir.

25 TSK'da Rotasyon Dönemi, <http://www.mehmetlibirand.com.tr/yazidetay.asp?id=1470>

Emekli Kara Kuvvetleri komutanı Aytaç Yalman verdiği bir mülakatta "Türk Ordusu demek Kara Kuvvetleri Komutanlığı demektir" diyerek TSK'de piyadenin önemini berrak bir şekilde ifade etmektedir. <http://t24.com.tr/haber/yalman-hilmi-ozkokun-kac-tane-tanki-vardi-ki-darbeyi-onledi.213871>, erişim 18.08.2016

GKB'nın atama biçimini anayasal bir katılıkta ele almak zorunlu bir anayasacılık tekniği değildir. İdare cihazı içinde üst düzey bir kamu görevlisi olan GKB'nın atanması yönteminin diğer üst düzey kamu görevlileri gibi münhasıran yasal düzenlemelere tabi olması makul bir hukuki tatbikat olarak kabul edilmelidir.

4-Genelkurmay Başkanının Görevleri

GKB'nın görevleri esas olarak ona askeriye'nin genel komutanlığının verildiği 1324 sayılı Kanun çerçevesinde incelenecektir. GKB'na özel kanunlar ile verilen görev ve yetkilerin saklı olduğu kanunda açıkça belirtilmiştir. Genelkurmay Başkanlığına/Başkanına verilen yeki imtiyaz ve görevler o kadar fazladır ki büyük boyutlu bir kitabın önemli bir bölümünü oluşturmuştur.²⁶ Bu yetki ve görevler GKB'nın komutanlık görevinin zorunlu veya esas parçası olmadıklarından inceleme kapsamına alınmamıştır. Ancak bu yetki ve görev ve imtiyazların Genelkurmay Başkanının komutanlık pozisyonunu tahkim ettiğini de kabul etmek gerekir.²⁷

GKB'nın görevlerini incelemeyi güncel taşımak ve anlaşılabilirliği artırmak adına 1324 sayılı Kanun 669 ve 671 sayılı KHK'den önceki haliyle kıyasen irdelenecektir.

1324 sayılı Kanunu Değiştiren Olağanüstü Hal KHK'leri Öncesi

31.07.1971 yılında kabul edilmiş ve 669 ve 671 sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerine kadar hiçbir maddesinde değişiklik yapılmadan 45 yıl uygulanan Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun askeri yapının değiştiril(e)meyen özünün hukuki dayanaklarının en önemlilerinden birisi olmuştur.²⁸

1324 sayılı Kanun orijinal haliyle Silahlı Kuvvetlerin Komutanlığını hem barışta hem de savaşta GKB'na vermektedir. Genelkurmay Başkanı, Silâhli Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında; personel, istihbarat, harekât, teşkilât, eğitim, öğretim ve lojistik hizmetlerine ait ilke ve öncelikler ile anaprogram-

26 Çelik Seydi, 'Osmanlıdan Günümüze Devlet ve Asker askeri Bürokrasinin Sistem İçindeki Yeri', Birinci Basım, Salyangoz Yayınları, Ocak 2008, Yazar, s. 357-418, Yazar bu ayrıcalık ve yetkileri kanunlar, kararnameler, tüzükler ve yönetmeliklerle verilenler olarak incelemiştir.

27 Genelkurmay Başkanının Millî Güvenlik Kurulu İçinde üstlendiği görev ve bu kurulun Anayasada belirlenmiş protokol sırası bunların en fazla göze çarpanlarındandır.

28 Askeri Yapının değiştirilemez özünü (çelik çekirdeğini) oluşturan diğer iki kanun ise Millî Savunma Bakanlığı Görev ve Teşkilatı Hakkında Kanun (RGT 07.08.1970, RGN 13572, Kanun No 1325), Yüksek Askerî Şûranın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun idi. (RGT 26.07.1972, RGN 14257, Kanun No 1612). 1961 Anayasasıyla kurumsallaşan 1970'lerin proteryan askeriyesinin hukuki alt yapısını oluşturan ve neredeyse hiç değişikliğe uğramayan bu üç kanuna merkezinde Fetullahçı Terör Örgütünün olduğu anlaşılın 15 Temmuz kanlı darbe girişiminin ardından olağanüstü hal KHK'leri ile dokunulabilmiştir.

larını tesbit etme görevine ve yetkisine sahiptir. Bu görevlerinin uygulanmasını kuvvet komutanlıkları ve Genelkurmay Başkanlığına bağlı kuruluşlar eliyle yapacaktır. Personel işleri özel kanunlarına göre yürütülecektir. Lojistik tedarik hizmetlerini MSB yapacaktır. MSB bu hizmetleri GKB'nın Lojistik tedarik hizmetleri için, tespit etmiş olduğu ilke, öncelik ve anaprogramları çerçevesinde yürütecektir.

Uluslararası yapılacak anlaşma ve andlaşmaların askerî yönlerinin tayininde ve uygulama esaslarının tespitinde GKB'nın mütalâası alınır. Gerektiğinde bu toplantılara katılır veya temsilci gönderme yetkisine sahiptir.

GKB; şahsen veya yetkili kılacağı kişi ve kuruluşlarla, görev ve yetkilerine ait konularda, ilgili bakanlıklar, daireler ve kurumlar ile doğrudan yazışma yapma ve temaslarda buluma yetkisine sahiptir. GKB, hizmetlerin yürütülmesinde Millî Savunma Bakanlığı ile işbirliği yapma görevi içindedir. Ancak bu işbirliğinin detaylarına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

1324 sayılı Kanununun 669 sayılı KHK'deki değişiklikten önce ihdas ettiği Genelkurmay Başkanı; askeriyenin en üstünde, olabilecek tüm konularda komuta yetkisine sahip, yetkilendirilmesine ihtiyaç görülmeyen lojistik alanında da MSB'na genel bir çerçeve çizen, askeriyenin onun hiç olmazsa genel iradesi olmadan herhangi bir komuta işlevi yap(a)mayacağı bir kamu görevlisidir.

Olağanüstü Hal KHK'leri Sonrası

1324 sayılı Kanunun 1. maddesi "Genelkurmay Başkanlığı teşkilatı kendi kuruluş ve kadrolarında gösterilir. Kuvvet Komutanlıkları bu teşkilat dışında yer alır ve teşkilatları, Milli Savunma Bakanlığı kadro ve kuruluşunda gösterilir." şeklinde değiştirilmiştir. Bu çok önemli değişiklikle GKB ve Kuvvet Komutanlıkları arasında bir idari birim olarak MSB gitmiştir. Askeri yapının yeni hukuki mimarisine göre Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları ayrı teşkilatlar haline gelmiştir. Kuvvet Komutanlıklarının Genelkurmay Başkanlığı teşkilatı içinde olmadığı MSB teşkilatı içinde yer alacakları açıkça belirtilmiştir. 669 sayılı KHK'de kuvvet komutanlıklarının barışta MSB teşkilatı içinde yer alması kararlaştırılmışken 671 sayılı KHK'de 'barışta' ibaresi de çıkarılarak kuvvet komutanlıklarının tüm zamanlarda MSB teşkilatı içinde yer almaları kabul edilmiştir. Maddede GKB'nın Silahlı Kuvvetlerin komutanı olduğu belirtilmiş "barışta ve savaşta" ibaresi metinden çıkarılmıştır. Madde herhangi bir zaman kayıtlaması yapmadan GKB'nı TSK'nin komutanı yapmaktadır. Türkiye anayasal olarak usulüne uygun ilan edilmiş bir savaş hali durumunda savaşta, bunun dışında da barıştadır. Bu iki haleden de GKB'nın

komutanlığı konusunda bir kayıt olmadığından metinden çıkarılan 'barışta ve savaşta' ibarelerinin önemli bir hukuki sonucu olmadığı değerlendirilebilir.

Kanunun GKB'nın görevlerini anlatan ikinci maddesinde de değişiklikler yapılmıştır. Genelkurmay Başkanı tıpkı 671 sayılı KHK öncesi gibi, Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında personel, istihbarat, harekât, teşkilat ve eğitim hizmetlerine ait ilke ve öncelikler ile ana programları tespit etme görevine sahiptir. Ancak bu görevini MSB'nın görevleri saklı kalmak kaydıyla yapacaktır. Bu görevlerden; İstihbarat, hareket, teşkilat ve eğitim hizmetlerinin Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanlıkları ile Genelkurmay Başkanlığına bağlı kuruluşlar vasıtasıyla uygulayacaktır. Personel hizmetleri, özel kanunlarına göre yürütülecektir. Lojistik ve tedarik hizmetleri için tespit etmiş olduğu ilke, öncelik ve ana programlar ile askeri okullardaki eğitim ve öğretim hizmetlerine ilişkin önerilerini, bu hizmetleri yürütecek olan MSB'na bildirme görevine sahiptir.

KHK'ler ile Genelkurmay Başkanının hukuki statüsünde yapılan değişiklikleri özetlemek gerekirse; a) Genelkurmay Başkanı Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında personel, istihbarat, harekât, teşkilat ve eğitim hizmetlerine ait ilke ve öncelikler ile ana programları tespit etme görevine sahiptir ancak bu kez MSB'nın görevleri saklı kalmak kaydıyla bunu yapacaktır. b) Askeri okullardaki eğitim ve öğretim hizmetlerine ilişkin önerilerini, bu hizmetleri yürütecek olan MSB'na bildirme görevine sahiptir.

Genelkurmay Başkanın görevleriyle ilgili konuların bazıları ise değiştirilmemiştir. Bunlar a) Genelkurmay Başkanı TSK'nin komutanı olarak tespit edilmiştir.²⁹ b) Genelkurmay Başkanı Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında; İstihbarat, hareket, teşkilat ve eğitim hizmetlerinin Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanlıkları ile Genelkurmay Başkanlığına bağlı kuruluşlar vasıtasıyla uygulanmasını eskisi gibi sağlayacaktır.

Aslında değişen en önemli şey 1325 sayılı Kanuna 1/A maddesi ekleyen 669 sayılı KHK'nin getirdiği düzenlemeyle kuvvet komutanlıklarının MSB'na bağlanması olmuştur. Bu düzenleme yapılırken MSB'na bağlı Genelkurmay Başkanlığı sistemini ihdas eden mülga 5396 sayılı Milli Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanundan yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Zira bu mülga Kanun benzer bir düzenleme içermektedir.³⁰

29 Genelkurmay başkanının bu hukuki statüsü anayasadan kaynaklandığından bu konudaki bir değişiklik sadece anayasa değişikliği ile mümkündür.

30 https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc031/kanuntbmmc031/kanuntbmmc03105398.pdf, erişim 30.08.2016

Bu değişiklikle GKB'nın TSK'nın komutanı olması hukuki durumu değişmemiş olmakla birlikte komutanlık yetkilerinin komuta edilenlere erişmesinde araya MSB idari kademesi de eklenmiştir. Zira artık Kuvvet Komutanlıkları Genelkurmay Başkanlığı teşkilatı dışında MSB teşkilatı altındadır. Bu şekilde askeri yapının monolitik komuta bünyesinde uygulamaya bağlı olarak bir miktar azalma olması beklenebilir.

GKB Silahlı Kuvvetlerin Komutanlığı yetkisini yasal olarak hala kuvvet komutanları vasıtasıyla yapmak durumundadır. Oysa Kuvvet Komutanları MSB'nin teşkilatına dâhil edilmiştir. GKB ile Kuvvet Komutanları arasındaki komuta kanalının nasıl oluşturulacağı yasal olarak düzenlenmiş değildir.

5-Genelkurmay Başkanının Komutanlık Göreviyle İlgili Yargılanması

GKB'nın görevi nedeniyle işlediği suçlarda yargılanacağı mahkeme 2010 Anayasa değişiklikleri ile tespit edilebilmiştir. Bundan önce Genelkurmay Başkanını görev nedeniyle işlediği suçlarda yargılayacak bir mahkeme fiilen bulunmaktaydı. Yapılan düzenlemeyle Genelkurmay Başkanları, Kuvvet Komutanları ve JGK Yüce Divanda yani anayasa mahkemesinde yargılanacaklardır.

GKB'nın yargılama usulü Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargı Usulü Kanununa 6519 numaralı Kanunla eklenen 15/A maddesiyle açıklığa kavuşturulmuştur. Metinde geçen "görevleriyle ilgili" terimi suçların hangilerinin bu özel yargılama usulüne tabi olduğunu belirlemekte anahtar işlevi görecektir. Yargıtay Ceza Genel Kuruluna göre Devlet memurları ve diğer kamu görevlileri belirlenmiş çalışma saatleri içinde ve yerlerinde buldukları süre görevli sayıldıkları, bu sırada işledikleri suçların görev sırasında işlenilmiş suç sayılacağını belirtmektedir³¹ Ancak kanunda geçen "görevleriyle ilgili" terimi görevi sırasında terimi ile tam olarak uyuşmamaktadır. Bu kişilerin görevleri sırasındaki işledikleri suçlar görevleriyle ilgili olmaları bakımından bir karine olarak değerlendirilse bile bu yeterli değildir. Görev sırasında işlenen suç görevle ilgili değilse bu özel yargılama usulünün koruyucu hükümlerinden istifade edemeyecektir.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri için Danıştay'ın "görevi sebebiyle" kavramının neyi ifade ettiği konusunda müstekar kararları bulunmaktadır. Görev sebebiyle işlenen suçların Danıştay tarafından memuriyet görevinin ifası nedeniyle işlenen suçları içerdiği suçun memuriyet görevinden doğmuş sayılması için memuriyet işleriyle ilgili olması, diğer bir anlatımla suçu do-

31 YCGK E 223/219 T 11.05.1964

ğuran fiil ile kişinin görevi arasında illiyet bağı kurulması gerektiği şeklinde tanımlanmıştır³². Görev sebebiyle işlenen suçlarda suç görevin sonucu ortaya çıkar.³³ “Görevi sebebiyle” ve “görevleriyle ilgili” kavramları birbiriyle tam olarak eşleşmese de “görevleriyle ilgili” kavramı konusunda bir yargısal içtihat oluşana kadar Danıştay içtihadının yardımcı olacağını belirtmek gerekir. Bu açıklamalar çerçevesinde GKB'nin komutanlık görevinin yerine getirilmesi ya da getirilmemesi konusundaki hususların ‘göreviyle ilgili’ olduğu söylenebilir.

GKB'nın bir suç işlediği yolunda şüphe duyan ya da bu şekilde bir ihbar alan Başbakan, araştırma gerekiyorsa, ön inceleme yaptırarak soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine karar verecektir. Bu araştırma veya ön incelemeyi Başbakan bizzat yapabileceği gibi denetim elemanları eliyle yaptırabileceklerdir. Buradaki denetim elemanı ifadesinden Başbakanlık Tef-tiş Kurulu üyeleri ile ülke düzeyinde denetim yapmaya yetkili olan bakanlık müfettişlerini anlamak gerekir³⁴.

Bu denetim elemanlarının araştırma veya ön inceleme görevini yürütür-ken yetkileri 4483 sayılı Kanuna göre ön inceleme yürütmekle görevlendiril-miş kişilerinki gibidir. 4483 sayılı kanuna göre ön inceleme ile görevlendi-rilmiş kişi bakanlık müfettişleri ve kendilerini görevlendiren mercinin bütün yetkilerine sahiptir. Ayrıca 4483 sayılı Kanunda hüküm bulunmadığında CMK'na göre işlem yapabilirler. Genelkurmay Başkanı hakkında araştırma/ön inceleme görevi alan Başbakanlık ya da bakanlık müfettişleri³⁵ araştırma, ön inceleme konusuyla sınırlı olmak üzere Başbakanın yetkilerine sahiptir. Bunları idari yetkiler olarak düşünmek doğru olacaktır. Dosyalara erişmek araştırma ve ön inceleme için askeri mahallere girmek, arşiv odalarına ulaş-mak, bilgisayar kayıt ve sistemlerine girmek, ilgililerden sözlü ya da yazılı bilgi almak, belge, bilgi, brifing, rapor istemek, görevin gereği olarak uygun bir yerde çalışma odası ve sekreteryaya hizmetleri talep etmek bunlar arasında sayılabilir. Bakanlık müfettişlerine 657 sayılı kanuna göre görevden uzak-laştırma yetkisi verilmiştir. Görevlendirilen Bakanlık müfettişleri gerek duy-duklarında bu yetkilerini de kullanacaklardır.

32 D. 1. da. E 2000/29, K 2000/59 T 17.04.2004

33 Çetin Erol, ‘Ceza Hukukunda ve Özel Yasalarda Memur Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanma Usulü ve Memur Suçları’, Eda Matbaacılık, 2000, s.402

34 İğdeler Serdar, ‘Açıklamalı 4483 Sayılı Memurlar ve Diğer kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun’, Türk İdareciler Demeği Yayını, Ankara, Aralık 2006, s. 182, 183

35 Yasada araştırma/ön incelemenin kaç denetim elemanı tarafından yapılacağı yolunda bir hüküm bulunmamakta ancak ‘denetim elemanlarında’ bahsedilmektedir. Devlet denetim gelenekleri bakımından bu seviyede bir kamu görevlisi için asgari iki denetim elemanının görevlendirileceği öngörülebilir.

Denetim elemanları araştırma ön inceleme görevleri sırasında CMK'na göre yeminli kâtip bulundurulması, bilgi ve belge toplanması, tutanak düzenlenmesi, ihbar ya da şikâyetçinin ifadesinin alınması, ifade alınması, tanık dinlenilmesi, bilirkişi atanması, keşif yapılması gibi yetkileri de kullanabileceklerdir.

Ön inceleme ya da araştırma sonucunda Başbakan soruşturma izni verilmesi ya da soruşturma izni verilmemesi şeklinde bir karar verecektir. Bu karara karşı ilgililer on gün içinde Cumhurbaşkanlığına itiraz edebilirler. İtiraz üzerine Cumhurbaşkanınca verilen kararlar kesindir.

Soruşturma izni verilmemesine ilişkin karar ilgililer tarafından yapılan itirazın kabul edilmemesi veya soruşturma izni verilmesi kararına karşı zamanı içinde itiraz edilmemesi veya böylesi bir itirazın Cumhurbaşkanınca reddedilmesi kararıyla soruşturma sürecine geçilmiş olacaktır. Maddede soruşturmanın Başbakanlık tarafından denetim elemanlarından oluşturulan üç kişilik bir soruşturma kurulu tarafından yapılacağını belirtmektedir. Kurul soruşturma sırasında CMK'nundaki savcılara verilmiş tüm yetkileri kullanma imkânına sahiptir. Kurul soruşturmasının sonucunu bir rapor ile tespit ederek izin vermeye yetkili Başbakanı sunacaktır. Başbakan kamu davasının açılmasına gerek görmezse kovuşturmanın yapılmasına yer olmadığına karar verecektir. Bu karar kesindir. Yetkili merci kamu davasını açılmasına gerek görürse soruşturma dosyasını Yüce Divan sıfatıyla yargılamayı yapmak üzere Anayasa mahkemesine gönderecektir.

GKB'nın araştırma/ön inceleme ve soruşturma ve kovuşturma usulüne baktığında TSK'nin komutanlığı ve diğer görevleriyle ilgili işlediği suçların soruşturulması bakımından önemli imtiyazlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Soruşturma öncesi ön inceleme, araştırma sürecinde ifadesi alınmayabilecektir, soruşturma sürecinin tamamında adli bir görevliyle muhatap olmayacaktır, yargılama yeri yüce divandır. Bu ayrıcalıklar nedeniyle GKB ve diğer dört komutanın yargılanmasında siyasi yargılama metodunun tercih edildiği anlaşılmaktadır³⁶.

GKB'nın yargılanmasında tercih edilen sistemin yan sonucu Başbakanın GKB üzerindeki hiyerarşik yetkisinin güçlenmesi olacaktır. Hem araştırma/ön inceleme hem de soruşturma süreçleri sonucunda Başbakan tarafından verilecek kararlar geniş bir takdir yetkisine imkân tanımaktadır. Takdir yetkisinin bu denli geniş oluşu Başbakanın GKB üzerindeki hiyerarşik yetkisini tahkim edecektir.

36 Schmit Carl, 'Liberal Hukuk Devletin İlkeleri ve Hukuk Devletinde Kanun Kavramı' Çev. Bilal Canatan '**Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasal Bir İdeal**', der. ÇOBAN Ali Rıza, CANATAN Bilal, KÜÇÜK Adnan, Adres Yayınları, Şubat 2008 s. 127

6-Genelkurmay Başkanının TSK'nin Komutanlığı Statüsü Hakkında Öneri

Bu öneri liberal demokratik devletlerdeki sivil asker ilişkilerine dair yerleşik prensipleri dayanak almaktadır.³⁷ Askeriyenin genel yönetim ve denetiminin seçilmiş sivil otoriteler tarafından yapılmasını öngören bu prensipler askeriye ve askeriye üzerinde uygun bir komuta zincirinin oluşturulmasını da gerekli kılar.³⁸

Bir bütün olarak TSK'nın komutanı GKB olduğundan Türkiye askeriyesi monolitik bir yönetim yapısına sahiptir. Askeri yapının aşırı merkezîyetçi, monolitik bir yapıya sahip olmasının muharip gücünü azaltırken darbe yapma gücünü artırdığı belirtilmektedir.³⁹ Askeriye asıl olarak kara, deniz ve hava sınıflarına bölünmüş olsa da genelkurmay başkanının askeri liderliğinde tekrar birleştirilirse bu birleşme devletin diğer unsurlarına oranla askeriye'nin yetkisini ve gücünü artırır.⁴⁰

Olağanüstü Hal KHK'leriyle bu monolitik yapıya müdahale edilerek askeriye'nin komuta yapısındaki sorunların teşhis edildiği görülmektedir. Öneri bu müdahalelerin daha sistematik ve kurumsal olmasını sağlamaya yöneliktir. Öte yandan öneriyle askeri komuta düzeninin teknik anlamda zafiyete uğramaması da amaçlanmıştır.

Bir yasayla GKB'nin TSK'nın komutanı olması ve Başbakana karşı sorumlu olması değiştirilmez ise de komutanlık yetkilerinin ne olduğu ve nasıl kullanılacağı, Başbakana karşı sorumluluğun nasıl kurumsallaştırılacağı konusunda kanun koyucunun geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır.

37 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının (AGİT) 5.6.1992 tarihli Parlamenter Asamblesinde ortaya çıkan Budapeşte Deklarasyonunun dokuzuncu maddesi şöyledir. "9-Demokrasi barışın en iyi garantörüdür. Tüm ülkelerde silahlı kuvvetlerin sivil yönetime bağlı olması esastır. Seçilmiş parlamentoların silahlı kuvvetlerin faaliyetleri hakkında nihai bir şekilde denetim ve sorumluluğa sahip olmaları zorunludur.

Budapest Declaration Of The CSCE Parliamentary Assebmly, 5 July 1995. <http://www.osce.org/pa/40732>, erişim 12.08.2016

38 Kişisel ya da korporatist olmayan sıkı bir disiplin ve iç kontrol mekanizmasıyla işleyen kesin ve profesyonel olarak tarif edilmiş bir askeri emir komuta zinciri Demokratik sivil kontrolden umulan yararlardan birisidir. DCAF, SSR Backgounder, 'The Armed Forces, roles and responsibilities, in good security sector governance', s. 4, http://ssrbackgrounders.org/pdf/15_en.pdf, erişim 29.08.2016.

39 Dunlap, Charles J., 'The Origins of The American Military Coup of 2012' http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/articles/2010winter/dunlap_jr.pdf, erişim 27.08.2016 2012 ABD Askeri Darbesinin Temelleri şeklinde çevrilebilecek Birleşik Devletlerde alanında meşhur olan çalışmasında ABD Hava Kuvvetleri Komutanlığı adli müşavirliğinden emekli olan tüm general Charles J. Dunlop Jr. 2012 yılında ABD'de yapılacak darbenin temellerinin ABD askeri yapısının giderek monolitikleşmesi/yekpareleşmesi ve askeri yapının profesyonelliğinin dışında işlere heveslenmesi olduğunu iddia etmektedir. 1992 yılında yapılan çalışma ABD'de 2012 yılında yapılacak darbeye ilişkin rasyonel bir tahmin yapmak gayesinde değil, ABD askeri yapısının merkezileşmesine ve yeni ilave görevlerine itirazdır.

40 Huntington Samuel P. 'Asker ve Devlet Sivil Asker İlişkilerini Kuram ve Siyasası', Çev. Kazım Uğur Kızılaslan, İkinci Basım, Salyangoz yayınları, Nisan 2006, s. 94

GKB'nın Anayasanın 117. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca Başbakan karşı sorumlu olmasının Başbakan ile Genelkurmay Başkanlığı arasında bir hiyerarşi ilişkisi kurulmasına engel teşkil etmeyeceğini kabul etmek gerekir.⁴¹ Fakat bu yönde bir yasa bulunmadığından bu hiyerarşik ilişki kurumsal ve yasal anlamda bugün kurulamamıştır.

Yasal bir düzenleme ile Başbakan ile Genelkurmay Başkanı arasındaki hiyerarşi düzenlenebilir. Hiyerarşik ilişkinin tartışması bir şekilde kurulması için Genelkurmay Başkanlığının bağlı⁴², ya da ilişkili⁴³ kuruluş olarak Başbakanlığa raptedilmesi idare hukukunun genel prensipleri bakımından uygun olacaktır.⁴⁴ GKB'nın Başbakanlığa bağlanmasında bağlı ve ilişkili kuruluş tipolojisini takip etmeye hukuken bir zorunluluk olmadığından çıkarılacak yasa Başbakanlıkla Genelkurmay Başkanlığı arasındaki 'bağ'ın tarif edilmesi de mümkündür. Bu yasa Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı tüzel kişiliği olmayan TSK'nın savaşa hazırlanmasından ve komuta edilmesinden sorumlu bir kamu kurumu⁴⁵ olarak tasarlanmalıdır. Orgeneral rütbesinde bir Genelkurmay Başkan Yardımcısı ve kara, deniz, hava kuvvetlerinden eşit sayıda personel bulunan bir karargâh olarak yapılandırılmalıdır.

Kuvvet komutanlıkları MSB'na bağlanmış durumdadır. 1324 sayılı Yasaya göre GKB TSK'nin komutanlığını kuvvet komutanlıkları vasıtasıyla uygulamaktadır. GKB, TSK'nin anayasal olarak komutanı olduğundan komutan ile komuta edeceği kuvvetlere bir komuta kanalı açmak gerekecektir. Kuvvet Komutanlıkları ile GKB arasındaki komuta kanalının aracı olarak MSB'na bağlı⁴⁶ Silahlı Kuvvetler Komuta Müsteşarlığı bu görevi görmek için ihdas edilebilir. Bu müsteşarlık GKB'nın komutanlık işlevinin gereklerini yerine getirmesinde Kuvvet Komutanlarına uzanan komuta yolunda emir ve bilgi akışını Kuvvet Komutanlıklarına ve Kuvvet Komutanlıklarından komutayla ilgili geri dönüşleri GKB'ne aktaracaktır. Müsteşarın görevi kısaca TSK'nın GKB tarafından komuta edilmesinde aracılık etmek olacaktır. GKB'nin komu-

41 Yılmaz Halit, 'Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Savunma Hizmeti', AÜHFHD C.54 Sa. 4, yıl 2005, s. 385

42 3046 sayılı Kanununun 10. maddesine göre "Bağlı kuruluşlar bakanlığın hizmet ve görev alanına giren ana hizmetleri yürütmek üzere, bakanlığa bağlı olarak özel kanunla kurulan, genel bütçe içinde ayrı bütçeli veya katma bütçeli veya özel bütçeli kuruluşlardır."

43 İlişkili kuruluş terimi Bağımsız İdari otoritelerin hukuk sistemimize girmesi vesilesiyle ortaya çıkmıştır. İlişkili Kuruluş terimi Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu ile ilgili olarak AYM'nin gündemine gelmiştir. Mahkeme "Kurumun, Devlet Bakanlığı ile olan ilişkisi nedeniyle merkezi idareden tamamen bağımsız olmadığı, idarenin bütünlüğüne dahil edildiği anlaşılmaktadır." Diyerek ilişkili kurum tabirini bu şekilde yorumlamıştır. AYM, E. 2002/32, K. 2003/100, T. 20.11.2003

44 Yılmaz Halit, a.g.e., s. 383

45 Muayyen bir yada daha fazla hizmet ya da faaliyeti yürütmekle görevli ve o hizmetin bünyesinde şahsileştiği teşkilat birimi.

46 Müsteşarlığın Başbakanlığa bağlanması da düşünülebilir. Bu durumda Milli Savunma Bakanlığının askeri konularda teknik - uzman bir Bakanlık haline dönüşmesi zorlaşır.

tanlık yetkilerine dair kuvvet komutanlarına doğru yönelen sözlü yazılı tüm işlem, emir, genelge, talimat vb.leri Müsteşar üzerinden akacaktır. Bunların ve kuvvet komutanlıklarından GKB'ne komutayla ilgili geri dönüşlerin kaydı tutulacak, arşivlenecektir.

Müsteşarın askeri birimlere emir verme yetkisi bulunmayacağı gibi askeri makamlardan emir de almayacaktır. Müsteşar ne GKB'nin astı ne de kuvvet komutanlarının üstü pozisyonundadır. Müsteşar doğrudan MSB'na bağlı olacaktır.

Başında sivil bir görevli olan bu Müsteşarlık özel bir yasayla kurulmalı işlev ve görevleri bu yasa da açıkça tespit edilmelidir⁴⁷. Müsteşar GKB'nin komutanlık yetkilerinin kullanılmasında aracı rolünü yerine getirirken Milli Savunma Bakanına bağlı çalıştığından Bakanın askeriye nin teknik komutanlığı konusunda aktüel bilgiye sahip olmasını sağlamış olacaktır. Müsteşarlık görevlilerinin tamamı sivillerden oluşmalı, daha önce askeri görevlerde bulunanların bu müsteşarlıktaki görevlere atanabilmeleri/vekalet edebilmeleri için askeri görevlerinden ayrılmalarının üstünden makul bir sürenin geçmesi yasal kural olmalıdır.

Müsteşarlık kanalı dışında komutanlık yetkilerinin ifası yönünde bilgi akışı eyleminde bulunmak herhangi bir zarara yol açmamış olsa bile bir tehlike suçu olarak ihdas edilmelidir. Bu şekilde komuta kanalının çalışması Ceza Hukuku teknikleri ile de desteklenmiş olacaktır.

Müsteşarlıkla Anayasadaki GKB'nin TSK'nin komutanı olması kuralı ihlal edilmemiş olacaktır. Müsteşarlık Silahlı Kuvvetlerin komutasında kurumsallaşmış sivil bir bünye oluşturacaktır. Yıllar içinde öğrenerek deneyim kazanan bu kurumun seçilmiş sivillerin askeriye nin teknik komutasındaki bilgi, yönetim, gözetim ve denetim ihtiyacını önemli ölçüde gidermesi beklenebilir. Bu şekilde sivillerin teknik askeri konular ve komutanlık yetkilerinin uygulanışı konusunda daha geniş ölçekte bilgi, kültür, vizyon ve birikim sahibi olmaları sağlanmış olacaktır.

Sonuç

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana GKB'ları Silahlı Kuvvetlerin komutanı olmuşlardır. Tek bir komutana operatif olarak bağlı kara, deniz ve hava birlikleri monolitik bir askeriye yi oluşturur. Bu askeri yapılanma tarzının Türkiye'yi ilgilendiren en önemli olumsuz yanlarından birisi askeriye nin darbe yapma ihtimalini çoğaltan bir örgütlenme tarzı oluşudur. Bu hem emir- komuta zinciri-

47 Müsteşarlığa komuta kanalı olmanın dışında başka görevler verilmesi düşünülebilir. Ancak bu durumda Müsteşarlık yerine getireceği görevler bakımından odaklanma ve öncelik ikilemleri yaşayabilir.

ri içinde yapılan darbeler hem de cunta darbeleri ve girişimleri için geçerlidir.

GKB'nın mevcut yasal görevlerinin sayılışı ve anlaşılışı onun bir genel komutan olmanın da ötesinde askeri politikayı tespit eden bir görevli olmasına kadar gitmektedir. Askeri politikanın yapıcısının ve sorumlusunun MSB olması demokratik geleneğe daha uygundur.

Bütün bir askeriye'nin genel komutanlığı şeklinde işleyen sistemin yasal olarak temelli değiştirilip; askeriye'nin kara, deniz, hava gibi üç ayrı unsura ayrılarak asgariden üç müstakil yapının GKB'nın komuta yetkisi dışına çıkarılması Anayasal bir katılımda düzenlenmiş GKB'nın TSK'nin komutanı olması kuralı karşısında mümkün görünmemektedir.

Öte yandan Anayasa GKB'nın TSK'nin komutanı olması ve Başbakana karşı sorumlu olması kurallarını detaylandırmış değildir. Dolayısıyla Anayasadaki bu genel düzenlemenin yasalarda detaylarının takdir edilmesi mümkündür. 669 ve 671 sayılı KHK'lerde kuvvet komutanlıklarını MSB'ye bağlanması GKB'nın komutanlık görevinde bazı değişikliklerin yapılması bu detaylandırmaya iyi birer örnektir.

GKB'nın Başbakana karşı bağlılığının mahiyeti henüz yasal olarak düzenlenmiş değildir. GKB ile Kuvvet Komutanlıkları arasında TSK'in komuta edilmesine ilişkin bir düzenleme de bulunmamaktadır. GKB'nın Başbakana kurumsal ve hiyerarşik olarak bağlı ve sivil gözetim altında kuvvet komutanları vasıtasıyla askeriye'ye komuta eden bir görevli olması bugünkü anayasal komumda bile mümkün görünmektedir. Bu yazıda GKB'nın komutanlık yetkilerini kullanması konusundaki bu hukuki imkânı somutlaştıracak mütevazı bir öneri de yapılmıştır. Bu öneride hem anayasal duruma uygun bir düzenleme hem de Silahlı Kuvvetlerin komutasında sivil bir kurum yaratma kaygıları birlikte dikkate alınmıştır. Demokratik sivil kontrolü seçilmiş demokratik kurumların yönetim ve denetimi altında askeriye'nin savunma fonksiyonunu yerine getirebilecek kadar güçlü bir organizasyon olarak muhafaza edilmesi olarak anlayabiliriz. Bu çerçevede Silahlı Kuvvetlerin komuta zafiyetine uğramayacağı, sivil yönetimin askeri - teknik komuta sürecinin bir dereceye kadar içinde olacağı, küçük yapısı itibariyle iktisadi yeni bir yük yaratmayacak bu komuta modelinin askeriye'nin demokratik sivil kontrolüne katkı sağlayacağı umulabilir. Kurumların başarısı hukuki mimarilerinin yetkinliği ve dayandıkları anlayış yanında bu kurumlara hayat veren insanların da bu anlayış doğrultusundaki çabalarına bağlıdır kuşkusuz.

Darbe Günlerinde Ekonomik Görünüm: 15 Temmuz 2016 ile 12 Eylül 1980 Karşılaştırması

Mehmet Ali İlkaya

Eğitimci

Özet

Askerî müdahalenin yaşandığı ülkelerde çoğu zaman olağandışı siyasî, ekonomik, toplumsal problemler yaşanmaktadır. Türkiye, 27 Mayıs 1960 ile başlayan askerî darbe süreçlerinde de birtakım toplumsal problemler yaşamıştır. Yaşanan problemlerin bir kısmının ekonomik problemler olduğu görülmektedir. Bu nedenle ülkenin içinde bulunduğu ekonomik görünüm son derece önemlidir. Bu yazıda, Türkiye’de 15 Temmuz günü yaşanan askerî darbe girişimi sırasında ve en son gerçekleşen 12 Eylül 1980 askerî darbesi dönemindeki ekonomik tablolarının karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla darbe dönemlerinden geriye doğru son üç yılı kapsayan; büyüme rakamları, kişi başına düşen millî gelir miktarı, işsizlik oranları ve enflasyon oranları incelenmiştir.

Her iki dönemin ekonomik verileri açısından 15 Temmuz 2016 ile 12 Eylül 1980 arasında önemli farklılıklar görülmektedir. Sadece işsizlik oranı her iki dönemde de aynıdır, bunun dışında kalan makro ekonomik göstergelerde 12 Eylül döneminin aleyhine 15 Temmuz döneminde pozitif veriler görülmektedir. Ekonomik göstergelerdeki pozitif veriler 15 Temmuz darbe girişiminin savuşturulup akim kalmasında son derece etkili olmuştur.

Anahtar kelimeler: 15 Temmuz darbe girişimi, 12 Eylül askerî darbesi, darbe, ekonomik göstergeler, sosyal düzen

Economic Outlook of the Coup Days: Comparison of 15 July 2016 and 12 September 1980

Abstract

In countries where military coups took place, it is observed that extra ordinary political, economic and social problems had occurred before then. Turkey faced various social problems throughout the periods of military coups whose premier was on 27 May 1960. Among those problems some are economical. That is why the economic prospect of the country is crucial. In this article, a comparison of economic prospects throughout the military coup on 12 September 1980 and the coup attempt on 15 July 2016 is intended. To compare, growth rates, national income per capita, unemployment and inflation rates in three years back then each date are analyzed.

In terms of the above mentioned economic data, the two eras –namely 12 September 1980 and 15 July 2016- considerably differ from each other. The unemployment rates are merely almost the same whereas all other macroeconomic indicators along 15 July are far better off than those along 12 September. The positive economic indicators were among the determinant factors in the expelling and then failure of the coup attempt on July 15.

Keywords: 15 July coup attempt, 12 September military coup, coup, economic indicators, social order

* Bu makale hakem denetiminden geçmiştir.

Giriş

Ülke yönetimine askerî darbe ile yapılan müdahaleler bir anda ortaya çıkan olaylar değildir. Askerî darbelerin fiilen icrasından önce genellikle büyük, sarsıcı, siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler yaşanmaktadır. Darbeyi getiren bu olaylar zinciri birkaç kez değil uzun zamana (aylara, yıllara) yayılmış bir seyir izlemektedir. Türkiye'deki askerî darbeler öncesi siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Askerî darbeleri araştıranlar ülkedeki sosyal, ekonomik, siyasal ve güvenlik sorunlarının darbe girişiminde etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Bu çerçeveden büyük siyasal (Cumhurbaşkanının seçilememesi, siyasal çatışma durumu vb.) ve sosyal olayların, terör ve şiddetin yaygınlığı ve ekonomik kriz dönemi olarak 12 Eylül 1980 dönemi bir askerî darbenin şartlarını (teorik) sağladığı düşüncesi hâkimdir. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sırasındaki temel parametrelerden (siyasî, toplumsal, güvenlik ve ekonomi) hangisi/hangileri bir darbe için gerekçe olmuştur? Amacımız diğer faktörleri başka araştırmacılara bırakarak 1980 genel ekonomik görünüm ile 2016 ekonomik görünümü karşılaştırmaktır. Bu anlayışla büyüme oranı, kişi başına düşen milli gelir miktarı, işsizlik oranları ve enflasyon rakamları incelenmiştir.

Büyüme Oranı

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranı çok önemlidir. Türkiye, istikrarlı bir büyüme oranına henüz tam ulaşmış değildir. Bununla birlikte farklı dönemlerde farklı büyüme oranları ülkedeki siyasal ve toplumsal gelişmelerde etkilidir. Öncelikle 1980 ve öncesinin ekonomik büyüme rakamlarını inceleyelim. Bu süreç 1979-1983 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi içerisinde yer almaktadır.

Tablo 1. 1978, 1979 ve 1980 yılları Büyüme Oranları

Yıllar	Büyüme Hızı (%) (Cari Fiyatlar Üzerinden)
1978	2,9
1979	-0,4
1980	-1,1

Kaynak: <http://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/dorduncu-bes-yillik-kalkinma-donemi.html> 6 Eylül, 2016